משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נזיקין

הון עשיר על משנה עדיות

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה עדיות

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-עדיות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ג 4
משנה ד 4
משנה ו 5
משנה ז 6
משנה יב 6
פרק ב 6
משנה א 6
משנה ב 6
משנה ה 6
משנה ז 7
משנה ט 7
משנה י 8
פרק ג 8
משנה א 8
משנה ז 8
משנה ח 8
פרק ד 8
משנה א 8
משנה ה 8
פרק ה 10
משנה א 10
משנה ו 10
פרק ו 10
משנה א 10
משנה ב 10
פרק ז 10
משנה א 10
משנה ב 10
משנה ה 10
משנה ו 10
משנה ח 11
משנה ט 11
פרק ח 11
משנה א 11
משנה ב 11
משנה ד 11
משנה ו 11
משנה ז 16

פרק א

משנה א

עדיות

עדיות יש בו שמנה פרקים, כי עדות ביהוסף שמו (תהלים פא, ו), אשר שמר אות ברית קדש הניתן לשמנה ימים, והוא עדות לישראל. וע"ד הנסתר כבר ידענו היות יוסף צדיק יסוד עולם, והוא עד כדאיתא בת"ז בראש תיקון ס"ט על פסוק (שמואל א' ב, ג) כי אל דעות ה'. ואם תחשוב או"א לאחד להיותם רעים דלא מתפרשין לעלמין, ותפארת ישראל שהוא העד השני מיחדם כמבוא' שם, תמצא יסוד הכל במדרגה השמינית, וע"ש:

שמאי אומר כל הנשים. משום דמשנה זו היא תחילת המסכתא במקום אחר (ריש נדה) נשנית נמי הכא בראש המסכתא, לרמוז דמאן דלביש מדא ילבש מדא (עי' ברכות כח.), כי עדיות נשנית ביום שהושיבו ראב"ע שאח"כ הורידוהו מטעם זה (עי' שם), ואחריו שנא משנה הדומה לה המתחלת שמאי אומר. וכל אלו הטעמים הם נכוחים למבין, שמועילים לזכרון שלא ישכח שום אחד מאלו העדויות:

וסת. נכון בעיני לומר שכנו זמן נדות האשה בשם וסת, על שם ושט הנוטל כל מיני מאכל, שע"י אכילת פרי עץ הדעת ניתן לה מצות נדה לכפר על שפיכות דמים ששפכה שגרמה מיתה לאדם כמו שאז"ל (בר"ר פי"ז ח), ואל תתמה על חילוף השין בסמך, שמלבד הטעם דשניהם ממוצא אחת (אותיות השינים זסשר"ץ), יש רמז בדבר לענין זה כמשאז"ל (בר"ר שם ו) על הסמך של ויסגור בשר תחתנה (בראשית ב, כא) שמורה על בריאת השטן עם האשה, שהוא היה המסית לעון זה:

משנה ג

הלל אומר מלא הין מים וכו'. דומה למתניתין דלעיל שחכ"א לא כדברי זה וכו':

הלל אומר. הקדימו לשמאי, להזכיר כל הלשון ששמע מרבו כיון דקפיד לומר בלשונו, ואילו הזכיר שמאי בראשונה לא היה אומר אלא מלא הין ותו לא, שאילו היה מאריך עוד היה נראה כמיותר:

משנה ד

ולמה מזכירין וכו'. לא יכלתי לישב פי' הר"ב וכן פי' הרמב"ם על לשון משנה זו, דלפי דבריהם אבות העולם קאי אשמאי והלל, ואנכי לא ידעתי איך בשנותו דבריהם אנו יודעים שלא עמדו על דבריהם, ולכן נלע"ד דפירושא דמתניתין הכי הוא, ולמה מזכירין

וכו', אמתניתין דלעיל קאי דקאמר ב"ה בלשון רבו דמלא הין פוסל את המקוה, ושמאי אמר תשעה קבין. וכבר ידענו ששמעיה ואבטליון היו רבותם, וכדתנן במסכת אבות (פ"א מי"ב) הלל ושמאי קבלו מהם. וכאן מצינו שחכמים על פי עדות הגרדיים בשם שמעיה ואבטליון נמנו וגמרו שלשה לוגים, דמשמע לפי זה ששמעיה ואבטליון חזרו בהם ממה ששנו לתלמידיה' הלל ושמאי, וא"כ למה לו לתנא להזכיר דברי הלל ושמאי לבטלה, הואיל ושמעיה ואבטליון חזרו מאותה סברא, היה לו לשנות לבד הסברא האמיתית אשר נמנו וגמרו עליה שהיא לשלשה לוגים, ולא לשנות דברי שמאי והלל כלל. ומשני ללמד וכו' שהרי אבות העולם, שהם שמעיה ואבטליון, לא עמדו על דבריהם, שמתחילה שנו לתלמידיהם מלא הין, והדר תשעה קבין, והדר נמנו וגמרו שלשה לוגים, ולא נתביישו לחזור בהם מסברתם פעם ושתים עד שהעמידו הדין על האמת, ואילו לא שנינו דברי הלל ושמאי לא היינו יודעים זה. זה היה נלע"ד לומר, אבל מה אעשה דבזהר פ' אחרי מות דף ע"ג ע"א משמע דאבות העולם אשמאי והלל קאי, דקאמר ינוחון אבהן דעלמא אינון הלל ושמאי:

משנה ו

אמר ר' יהודה א"כ וכו'. הנה הפירוש שפירשו המפרשי' ז"ל בזה לע"ד דוחק הוא, ואין צורך להאריך, אלא אחוה דעי אף אני הצעיר כפי הנראה לע"ד. והוא דמצאנו וראינו לרז"ל הקדושים שאמרו בסוף פ"ג דר"ה, ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים, אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו ב"ד על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה. ופי' הר"ב ז"ל שאם יבא אדם לדון אחר ב"ד שבימיו, לומר וכי ב"ד זה כמשה ואהרן או כאלדד ומידד, אומרים לו שמא חשוב הוא כאותן שנשארו שלא נתפרשו שמותן, ע"כ. מכאן מבואר שכל שידענו מי היו אנשי ב"ד שקדמו נוכל לבא לידי ידיעה אם היו גדולים או קטנים מהב"ד שאחריו, אבל כי לא ידענו מי היו א"א לבא לעולם לידי ידיעה זו. ועל פי זה יתפרשו המשניות האלו, והוא שבתחילה שאלה ולמה מזכירין וכו' עד במנין, והדר אמר ר' יהודה דא"כ הוא דמטעם זה מזכירין דברי היחיד ולא מטעם אחר, למה מזכירין אותם כשהם לבטלה, והוא בהיות המרובים נזכרים בשם חכמים סתם, דטעם זה לא שייך אלא כשהמרובים מפורשים מי הם שהם ר"פ ור"פ החולקים על ר"פ יחיד, שיכול להיות שיבא ב"ד אחריהם שידעו שהם גדולים מאלו ר"פ ור"פ החולקים על היחיד, ולכן הרשות בידם לגזור כנגדם כדברי אותו היחיד, אבל כשהמרובים הם בשם חכמים סתם א"א לשום ב"ד שאחריהם לבטל דבריהם, דמאן אתא ואמר להו דאותם חכמים היו

פחותים מהם בחכמה ובמנין, וא"כ למה נזכרו אז דברי יחיד בין המרובים שלא נתפרשו שמותם, ומשני וכו'. ואילו היה דרך הר"ב לסתם דבורו, היינו מפרשים לשונו כך:

משנה ז

בש"א רובע עצמות וכו' שמאי אומר וכו'. דומה לענין המשניות הנ"ל שנזכרו דברי היחיד בין המרובים, וכן אנו רואים שאבות העולם לא עמדו על דבריהם אלא היו חוזרים בהם כי הדבר הנראה להם יותר אמיתי, שהרי שנינו בש"א וכו' ושמאי אומר וכו', וכזאת הם כל המשניות שנשנו מכאן עד משנת אלו דברים:

משנה יב

אלו דברים שחזרו ב"ה וכו'. אף כי רבים הם, כלם הסכימו לדעת אחד לחזור מסברתם להודות האמת, וזה השבח לא ידענו אותו מחזרת שיעור המים שאובים, כפי מה שפרשתי במשנת ולמה מזכירין דברי שמאי והלל לבטלה (לעיל מ"ד). והתי"ט העתיק הכא לשון הרמב"ם ע"ש:

פרק ב

משנה א

ר"ח סגן הכהנים וכו' העיד. דומה למשנה אחרונה דפרקין דלעיל, דאיירי בטומאה וטהרה, ואחר זה הזכיר כל עדיותיו, וה"ט נמי לדר' ישמעאל דלקמן:

בנר. פי' הר"ב, של מתכת. וכן פי' בפסחים (פ"א מ"ו). ואע"ג דהכא והתם פי' דלכל מיני כלים חוץ מכלי חרס יש להם דין זה של מתכת דחרב הרי הוא כחלל, נקט נר של מתכת דווקא, כי נר של בגד ועור ושק וע"ץ ועצם לא שכיחי, כי בגד ושק אינם מחזיקים שמן, ושל עור ושל עצים מריחים ריח רע מחמת האור וגם מתקלקלים, ושל ע"ץ נשרף, ושל זכוכית אין לו טומאה דאורייתא כי רבנן גזרו טומאה על כלי זכוכית, משום הכי נקט הרב של מתכת:

משנה ב

לא ראינו אינו ראיה. אפילו להצטרף עם אחרת, ולנ"א דגריס אין לא ראינו ראיה, ר"ל חשובה בפני עצמה, אבל הין הכי נמי דכשיש ראיה אחרת אף שלילת ראיה זו מוסיף ראיה, זהו ההפרש הנ"ל שיש בין שני הנוסחאות:

משנה ה

אם מתעסק. כתב התי"ט, דאינו צד כדרכו, דאם צד כדרכו אפילו לשחק דאינו לרפואה חייב, זה תורף דבריו. ובזה אתי שפיר דהקדים הכא ההיתר לאיסור, מה שלא עשה כן

ברישא, דהכי דייקינן מתניתין שפיר אם מתעסק פטור הא אם אינו מתעסק אלא צד אותו כדרכו אפילו לשחק נעשה כלרפואה וחייב, ובזה לא קשיא דיוקא דרישא לדיוקא דסיפא, דאי תנן איפכא א"א לאתויי משחק בנעשה כי אם לפיטורא. והא דלא תני רישא דמפיס דומיא דסיפא דצד, י"ל משום דסדרא דאיסור והיתר דתנן ברישא דמתניתין נקט:

משנה ז

ג' דברים אמרו לפני ר"ע. איידי דהזכיר ר"ע בסוף מתניתין דלעיל הזכיר כל עדויותיו: **ספק נגע ספק לא נגע**. עיין מ"ש בפ"ב דשבת משנה ז' ד"ה ספק חשיכה:

משנה ט

האב זוכה לבן. משום דבן חכם ישמח אב (משלי י, א), תני זוכה. אבל עיקר פירושו לפי פירוש הראשון שכתב הר"ב, הוא מזכה:

ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ וכו'. המפרשים פירשו מה שפירשו, ועל כלם אין לשון המשנה מדוקדקת, ולכן אקח הכח היפה שבהם כפי הנלע"ד, ואומר דהכי פירושה, שהאב מזכה לבן בשנים הרבה עד שיראה בנים ובני בנים, וכל מספר הדורות אשר הועד הדור אחרון שבהם לאיזה טובה לפניו בעודו בחיים חיותו והוא הקץ, כלומר שמספר הדורות הוא הקץ הקצוב להתחלת אותו הטוב, ולכן הטוב אשר ייטב האב לבן אינו תלוי באריכות השנים לבד כי אף בראית מספר הדורות לפניו, שאילולי כן לא היה זוכה אותו הבן באריכות שניו לראות הטוב ההוא אשר הבטיח הקב"ה לאביו ליתן לזרעו לסוף איזה זמן, כי עיקר זמן הקצוב מאת ה' תלויה בדורות אעפ"י שהזכיר סכום השנים, כי תחילת סכום השנים יהיה לעולם בזמן אשר סופו יגיע לאותו הדור המעותד לטובה ההיא.

שנא' קורא הדורות מראש. ופסוק זה באברהם אבינו נאמר (ישעיה מא, ד. ועי' רש"י שם), ומשמע שהדורות הם ראש ועיקר הזמן. אעפ"י. שבעת ההבטחה נזכרו שנים, דהיינו ועבדום וכו' ארבע מאות שנה. (בראשית טו, יג) וגם דורות דהיינו ודור רביעי ישובו הנה (שם, טז).

והא דהזכיר הכתוב השנים עם הדורות תנאי הם דבריו, כדאיתא בתנחומא פ' בא (פ"ט) כתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וכתיב ודור רביעי ישובו הנה, הא כיצד, עשו תשובה אגאלם לדורות, ואם לאו לשנים, ע"כ. פי' אגאלם מיד שיולד הדור ההוא שבו יכלו השנים ההם, אע"פי שעדיין לא הגיעה השנה עצמה המוכנת לכך, ואם לא ישובו לא יגאלו עד בא השנה ההיא ממש, וכמו שאירע ליוצאי מצרים שלא בא הטוב ההוא מיד שנולד הדור רביעי אלא אחר כלות השנים ממש, מפני שלא שבו. ומפני שביאת הדור ההוא עיקר הקץ כמו שאמרתי ולא השנה, משום הכי לא קאמר נמי איפכא אם

עשו תשובה אגאלם לשנים ואם לאו לדורות, אע"פי שאפשר שיגיעו גם כן השנים קודם הגעת הדורות כשיאריך דור אחד ימיו קודם שיזכה לבנים שהוא דור אחר, שאף אם יהיה כן שתגיע השנה קודם הדור וישובו לא יזכו לטובה ההיא עד בא הדור, כי הוא עיקר הזמן והוא הקץ שקצץ הקב"ה, ולא הזכיר שנים להקל אלא להחמיר אם לא שבו בראשית הדור ההוא:

משנה י

משפט רשעים בגהנם. נשנו באחרונה אע"ג דקדימי ותדירי מכולהו, משום דכל המשפטים דלעיל בעולם הזה מיירי. ועוד משום דהוצרך להאריך בהם במחלוקת שנויה: **בגהנם**. דווקא, דקודם שיכנסו בו משפטם חרוץ כפי (ב)מעשיהם, בהכנסם בדצח"ם כמה שנים, כדאיתא בכתבי האר"י זלה"ה:

פרק ג

משנה א

כל המטמאין. אף באהלות נשנית משנה זו בריש פ"ג. ואחריה שנא כל העדויות דר' דוסא, הואיל והזכירו:

משנה ז

ד' ספיקות. במתניתין דלעיל איירי בשבויה דספק אם נבעלה, משום הכי נשנית משנה זו הכא:

משנה ח

שלשה. אגב ארבעה דמשנה ז' רצה להזכיר ארבעה דמשנה ט', ומשום דבמס' כלים (פי"ב מ"ה) שלשה דר' צדוק קודם אליו, שנאו נמי הכא כי האי גוונא. ואחריו הזכיר כל העדיות דר"ג:

פרק ד

משנה א

אלו דברים מקולי ב"ש וכו'. דומה למתניתין דלעיל, דאין הלכה כדברי המקל. וגם משנה זו היא ריש פרק במקום אחר (ריש ביצה):

משנה ה

ובה"א כלו לגת. כתב התי"ט בשם הראב"ד, דהוי חומרא לב"ה, שהוא מחמיר אצל העניים משום גזל בעל הבית, ע"כ. ולא נהירא דהא כי פליג במשניות דלעיל אב"ש,

וקאמר דהוי שכחה והוי לעניים לחומרא חשבינן ליה, והוו תרי חומרי דסתרי אהדדי. ועוד דבירושלמי שהעתקתי בפ"ח משנה א' דכתובות, מפורש דכל שעדיין העניים לא זכו בו לא מקרי חומר לעניים מה שאין אנו מניחים אותם ליקח. ולכן ניחא בעיני לומר דמקרי הכא חומרא, משום דמטעם דמשוי ליה ממון גבוה שהוא חמור הוי כלו לגת כמ"ש הר"ב. וכה"ג מצינו במשנה ח' דתנן ב"ש מתירין הצרות לאחין וב"ה אוסרין, חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין. ודבר זה היא קולא לב"ה ואפילו הכי חשבינן ליה בהדי חומרי, משום דמכח חומר ואיסור האחים יצתה להיות עומדת בהיתרה הראשון לכהנים, ולא תהא נפסלת בחליצת האחים מכיון שכבר היא אסורה להם, וצ"ל דכי אתשילו דברים אלו בבית המדרש בענין המחמיר ב"ה אתשילו, ומשום הכי אפילו הקולות היוצאים מהם בשם חומרי ב"ה מקרו, כי החומרות נעשו עיקר והקולות טפלים להם, וכה"ג תירצו התוספות (קידושין ב. ד"ה ב"ש) וכתבו התי"ט במשנה ז', אבל מאי דאתשיל בבית המדרש בענין דב"ה מקל, אע"ג דנפיק מיניה חומרא בענין אחר לא קא חשיב ליה בהדי חומרי ב"ה, כמ"ש התי"ט בפ"ח דברכות משנה ד' והביא ראיה מהש"ס, וזה הוא מהאי טעמא דמאי דאתשיל הוי עיקר והיוצא ממנו הוי טפל לו.

והראיה שעיקר השאלה היתה על הצד המחמיר ב"ה דהיינו רישא דמתניתין, הוא מדסדרה רבי במס' פאה (פ"ז מ"ו) ברישא אע"ג דאין שם מקום כי אם לסיפא זו, ואם היתה השאלה על הסיפא ושממנה למדו הרישא איפכא הל"ל, כי מה שנשנה אגב ראוי להיות נשנה בסוף ולא ברישא, דהכי אמרינן בזבחים דף צ"א ע"ב אלא לאביי קשיא תנא רישא אטו סיפא בשלמא סיפא תני משום רישא אלא רישא משום סיפא מי תני אין אמרי במערבא תני רישא משום סיפא, ע"כ. הרי מבואר מכאן שבדוחק אנו אומרים תני רישא אטו סיפא, אבל בלי דוחק לעולם מסתבר איפכא דתני סיפא אטו רישא ולא להפך, ולכן מדרואין אנו ששנה התנא מאי דלא אצטריך ברישא, ש"מ שממנה יצא לו לתנא הסיפא השייכא לאותה מסכתא ומשום הכי הוצרך לשנותה ברישא, ואין לומר דסירכא דמעשר שני (פ"ה מ"ג) נקט ואזיל, דשם הרישא דווקא היא דשייכא לאותה מסכתא, דמסכת מעשר שני לכ"ע מאוחר הוא למס' פאה והמאוחר אמוקדם סמיך על הרוב ולא איפכא, אלא ודאי סידרא דפאה נעשה בכוונה מכוונת מהטעם שכתבתי, ובמעשר שני דקתני נמי האי סיפא דפאה אע"ג דאינו צריך לה כלל סירכא דמס' פאה נקט ואזיל, ושם אתי שפיר כי מה שנשנה אגב שנוי בסיפא:

פרק ה

משנה א

ר' יהודה אומר וכו'. אף זה הפרק עד משנה ו' הוא מענין השנוי בפרק שלפניו:

ומודים בביצת טריפה וכו'. אין להקשות טעמא דב"ש אתא לאשמועינן, כי יש צד להתירה אפילו לב"ה כיון שנשחט העוף אילו לא שמעינן להפך מהודאה זו:

משנה ו

עקביא בן מהללאל העיד ד' דברים. דומה למתניתין דלעיל המתחלת ד' אחין:

אבן. להיכר שחבירו בדלין ממנו, כ"כ הר"ב. והא דעושין היכר זה באבן, נראה להראות מה טעם בדלין ממנו, והוא מפני שקשה כאבן כי מת בנדויו ולא חש עליו לחזור ממעשיו להתירו:

פרק ו

משנה א

ר' יהודה בן בבא וכו'. מכאן ואילך שנא כל העדויות, והתחיל מר' יהודה בן בבא מפני שהוא העיד יותר מכלם:

חמשה דברים. לבדו, ולקמן קא חשיב אחרת שהעיד עם ר' יהודה הכהן:

משנה ב

העיד ר' יהושע. דומה לדר' יהודה ברוב ענין אע"פי שאינו אלא עדות אחד:

פרק ז

משנה א

העיד ר' יהושע וכו'. לעיל מזה נשנה העיד ר' יהושע:

משנה ב

העיד ר' צדוק. לעיל מזה נשנה עדות ר' צדוק עם ר' יהושע:

משנה ה

העיד ר' יהושע וכו'. לעיל מניה נשנה מענינו על זוחלין וכו' שהן כשרים למי חטאת:

משנה ו

העיד וכו' ר' פפיס. לעיל הזכיר ר' פפיס:

פרה זבחי שלמים. הא דקתני בה זבחי משא"כ בולד, נראה משום דהיא עצמה לשם שלמים הוקדשה ונקראת זבח קודם שנקרבה שלמים, מה שאין כן הולד:

בחג. כתב הר"ב, חג השבועות. הכי איתא בפ"ק דר"ה (דף ו:) אבל איכא נמי התם מאן דאמר דהאי חג נמי סוכות הוא כסתם חג, מדלא קתני עצרת, ואפילו הכי לא עבר בעשה כי היתה חולה בעצרת. ולמאן דמפרש האי חג עצרת, י"ל דרמז לנו התנא בסתימת דבורו, דעצרת הרי הוא כחג שיש לו תשלומין כל שבעה:

משנה ח

העיד מנחם בן סגנאי וכו'. דומה לתנור שחתכו חליות, אלא שרצה המחבר לשנות כל הן העידו:

משנה ט

העיד ר' נחוניא בן גודגדא. לא ידענא אמאי לא נשנית כאן המשנה א' דפ' ח' דהיא כענין מתניתין דלעיל דטומאה וטהרה:

פרק ח

משנה א

העיד ר' יהושע וכו'. כבר כתבתי בסוף פרקין דלעיל שעניינו דומה למשנה ח' דפ' הנ"ל:

משנה ב

העיד ר"י בן בבא. מכאן ואילך הם עדויות דנשים זה אחר זה. אבל קשה דהוה ליה לשנות בתחילה עדות דר' יוסי בן יועזר ור' יהושע דמשנה ד' וה', דאיירי בטומאה וטהרה:

משנה ד

וקרו ליה יוסי שריא. כתב הר"ב, לפי שהתיר ג' דברים שהיו נוהגין בהן איסור, ע"כ. ומכיון דכבר נהגו העם כך, הוצרכה משנה זו המורה נגד מנהגם, להשנות בפומבי ובלשון המובן אצל כל העם, ולכן בעבור ישמע העם בדברו עמם נשנית לשון תרגום, כן נראה:

משנה ו

שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. פי' הר"ב, לפי שקדושה שקדש שלמה את הבית, קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, וכן קדושת ירושלם קדשה לעולם, אבל קדושת ארץ ישראל לא קדשה בכבוש ראשון אלא לשעתה, עד שחזרו עולי בבל וקדשוה קדושה שניה ואותה קדושה קדשה לעתיד לבא, ע"כ. וזו היא סברת הרמב"ם כפי מה שהאריך על לשונו התי"ט, אבל לא כתבו ראיה מהיכא נפקא לן דקדושת ארץ ישראל משונה מקדושת המקדש וירושלם, דקדושת המקדש וירושלם אמרינן הכא דקדושתם הראשונה קדשה לע"ל, ולא כן אמרינן בקדושת א"י. ולכן הנני מביא משנה

ערוכה דפ"ו דשביעית (מ"א), שלש ארצות לשביעית, כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד, וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד וכו'. ואם איתא דקדושה ראשונה קדשה לע"ל אמאי נאכל, אלא ודאי דקדושה דעולי מצרים לא קדשה לע"ל.

ובטעמא דמלתא נמי י"ל, מלבד מה שכתבו המפרשים ז"ל, דקדושת המקדש וירושלם נתקדשה ממש על ידי ישראל בבניינם וחנוכם, ואם היו רוצים להרחיב המקום ההוא כמו כן היה הרשות נתונה להם, וכאשר היו עושים אותו בכל התנאים הצריכים במלך ונביא וכו' (עי' שבועות פ"ב מ"ב), היה לו לאותו התוספת הקדושה עצמה שיש לו לעיקר ולא פחות, ולכן הוה ליה כאדם המקדיש דבר דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה, ומשום הכי אותה קדושה לא בטלה. אבל קדושת א"י לא נתקדשה ע"י בניינם וחנוכם, אלא משבאה לידם ע"י כבושם נתחייבו לנהוג בה כל הקדושות הראויות לה של מעשרות ושביעית וכיוצא בה, וכבר נרשם להם גבולותיה סביב מפי נביא כמ"ש בס' יהושע, ואף אם יכבשו משם ולהלאה אין אותו כבוש מקדיש המקום ההוא שיהיה לו קדושה דאורייתא (ב)[כ]תוספת העיר והעזרות, שהרי סוריא הם מארצות שכבש דוד שהיה מלך ע"י עצת סנהדרין ואורים ותומים כמו שאז"ל ואחרי אחיתופל וכו' אלו סנהדרין ואורים ותומים כדאיתא בברכות (דף ג:), שעל פיהם דווקא היה יוצא למלחמה, ואעפ"כ קראוה כיבוש יחיד ולא קדשוה בקדושת הארץ מדאורייתא, אלא כל הקדושות הנוהגים בה מדבר התלוי בארץ הם מדרבנן להיות שאינה מגבולי א"י. ולכן כאשר גלו מתחילה אזלא לה קדושתה לענין שיחיד הדר בה אח"כ לא היה חייב לנהוג בה דיני מעשרות ושביעית, כי ע"י כבוש רבים נקדשה ומשנכבשה מהם בטלה כבושם, משא"כ קדושת ירושלם ומקדש דלא נתלית בכבוש שנאמר שכבוש הגוים יבטלנה, אלא במעשה ידיהם ובנינם וחנוכם, ולכן אף כי נכבשה מהם אח"כ ונתבטל ממנה כל המצות התלויות בכבוש מ"מ לא נתבטל ע"י זה הקדושה אשר הוקדשה במעשה ידי אדם שלא ע"י כבוש, דאין הכבוש מבטל אלא את שכנגדו ממש וכל התלוי בו, והוא הכבוש שבו היה תלוי קדושת הארץ, ולא קדושת המקדש וירושלם שלא היה תלוי בכבוש לבד כי אם בדבר אחר, ולמדקדק יפה בלשונו של הרמב"ם נראה שזו היא טעמו ממש, אלא שתלה קדושת המקדש וירושלם בהשראת שכינה, ואף כי אמת הוא לפי מ"ש אין אנו צריכים לטעם זה:

ועל פיו נמי נטעים למה לא נתבטל קדושת הכבוש השני כשנכבשה מהם פעם אחרת, ועל הדרך שפירש דבריו הרב תי"ט, והוא דבכבוש שני לא נטלוה בכח זרוע מיד המושל בה שנאמר כאשר יבא אחר ויקח אותה מידם בכח זרוע בטל כבושם, אלא

ברשות בעליה אשר היתה בידם באותו זמן נכנסו בה והחזיקו בה, ולכן אם בעליו הראשונים היו באים אח"כ ונוטלים אותה מידם הין הכי נמי דהיינו אומרים דבטל כחם הראשון בחזר בעלים הראשונים, כמו שאמרנו בכבוש הראשון שבזרוע נטלוה וכשבאו מי שיהיה ונטלוה מהם בזרוע מבטל כח הזרוע השני לכח זרוע הראשון, אבל להיות שבחרבן בית שני נכבשה הארץ ממלכות אחר אשר לא היו בעליו הראשונים אשר ברצון לבם נתונה להם, לא אלים כחם לבטל הקדושה אשר נקדשה בכח חזקתם ברצון בעליהם, דבשלמא ע"י כבוש יש טענה לומר כמו שאתם לקחתם אותה מבעליהם בכח זרוע שלא כרצונם גם אנו עושים כן לכם, וע"י זה כבושם מבטל כח כבוש הראשון, אבל הכא אין להם הטענה הזאת והרי הם כגוזלים קרקע מיד בעליהם ממש ואין קרקע נגזלת.

ועוד י"ל טעם אחר על פי מאי דתנן בשביעית פ"ז, מאמתי הוא נקרא אנס משישקע. ופירשו המפרשים מאמתי נקראת הארץ אשר גזל האנס על שמו לענין שיהיה חשובה כשלו לכל דבר, משישקע שם הבעלים מן הכרם ויקרא על שם הגזלן. ולכן נאמר דחש הקב"ה על כבוד הארץ הקדושה ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד, שמא תשכח מפי זרעו שתהיה ארץ הזאת ארץ ישראל, מחמת אורך הגלות הזה האחרון המר והנמהר, ותקרא על שם הבעלים עובדי בעלים ואשרות השולטים בה בעונותינו, כמו שעינינו רואות שכמה ארצות אשר נכבשו נקראים דווקא ע"ש הבעלים השולטים בה שנשכח זכרם של הבעלים הראשונים, ולכן חפץ ורצה שעוד היום גדול לא ינהגו מנהג הפקר בה כשאר הארצות אלא שתהיה משונה במעשיה ובקדושתה, ובזה סימן אית ליה בגויה מי היו בעליו הראשונים ולא ישתקע שמם ממנה לעולם, ומשום הכי לא תקום ולא תהיה לעולם נקראת על שם האנס, ובזה הסימן אף כי אינו מתפשט בכל הארץ דלא הניחו בקדושה ראשונה אלא מה שכבשו עולי בבל, מ"מ בזכרון אנו זוכרים מה שהיה מקדם כאדם הנותן סימן קטן לזכור בו דבר גדול וע"י אותו סימן קטן אין אותו דבר גדול נשכח, משא"כ אם לא היה לו בזכרונו אפילו אותו סימן שהיה הכל נשכח ממנו. ורז"ל הקדושים המה ראו מעשי ה' אשר עשה לעמו ישראל, ועשו משמרת למשמרתו והניחו אף מה שלא נכבש מעולי בבל אלא מעולי מצרים בכמה עניינים בקדושה הראשונה, וכן עשו לארצות השוכנים אצלה שהם סוריא וכיוצא בה שכבש המלך ישראל, והכל לכבוד הארץ הקדושה הזאת, ע"ד הדבק לשחוור וישתחוו לך (עי' רש"י ברכות נו.). ומה"ט בחרבן בית הראשון בטלה הקדושה הראשונה ולא חש הקב"ה שישתקע שם בעליה ממנה, להיות שכבר הבטיח להם לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם (ירמיה

כט, י). ובמשך זמן מועט זה א"א שישתקע שמם מעליה, להיות שנות אלו של שבעים שנה שנים מועטות, והם שני חיי אדם אחד בנוני כדכתיב (תהלים צ, י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה. וכמה אנשים היו בעולם שראו חרבן ראשון ובנין השני, ועוד בגלות בבל היו סמוכים מאד לא"י כמו שאז"ל (ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ב כט: איכ"ר פ"ג ג) על אותו האיש שהיה חורש וברחה הפרה ממנו והוא רץ אחריה וביום אחד מצא עצמו שבא מבבל לא"י. ולכן מחמת קרוב בעליה אליה אין שמם נשכח מעליה, משא"כ בגלות אדום שבארבע רוחות השמים נתפזרו, ובזמן מועט אילולי זה השינוי שנעשה בא"י משאר ארצות כבר ב"מ נשכח זכרם מעליה:

ועוד י"ל, ע"ד דרש שדרשו רז"ל בכתובות (דף קיא.) כל הדר בבבל כאלו דר בא"י. וכן אמרו (שם קי:) כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוק וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוק. שמטעם זה כאשר הגלם לבבל לא רצה שיהיו היחידים הנשארים בא"י יעלו על עולי בבל במה שיתחייבו לנהוג בה המצות התלויות בארץ, אלא הואיל ובטלה קדושתה יהיו אף המה כאחיהם אשר גלו, כדי שיראו וידעו גולי בבל שיש לבבל מדרגה שוה לא"י בהיותה חרבה, שאין נוהגין בה קדושת הארץ כמו בבבל, אבל בגלות אדום שגלו בחוצה לארץ ממש בארבע פינות העולם, אילולי נהגו בא"י קדושת הארץ קצת, היו כלם אומרים הא כל אפיא שוים, א"י בהיות' חרבה הנה היא אינה חשובה אלא כחוצה לארץ, וזה אינו שכל הדר בא"י אפי' בחרבנה דומה כמי שיש לו אלוק משא"כ הדר בח"ל בכל זמן, ואם לא יתנו לבם לזה נמצא שלא יתנו לבם לחזור בתשובה כדי לחזור ע"י לארצנו ולנחלת אבותינו, וה' היודע עתידות צפה וידע שכל הקצים יכלו ואין הכל תלוי אלא בתשובה (עי' סנהדרין צז:), ולכן השאיר אחריה ברכה בצוותו שכל מה שכבשו עולי בבל אף שגלו תתנהג בה קדושת הארץ, כדי שיחרד לבם עליה ויאמרו מה זאת עשה אלקים לנו אשר הגלנו מארצנו הקדושה אשר כמה מצות נוהגים בתוכה מה שאין אנו יכולים לנהוג פה בחוצה לארץ, וע"י זה יתנו לבם לחזור בתשובה כדי שיחזירם ה' על אדמתם ויהיה ה' עליהם לאלוק ולפטרון, כדאיתא במדרש (בר"ר פמ"ו ט) שאמר הקב"ה לאברהם אם בני נכנסים לארץ אני אהיה להם לאלוק ולפטרון ואם אין בני נכנסים לארץ איני עליהם לאלוק ולפטרון. וזה החששה לא חשש ה' בגלות בבל שלא היה תלוי גאולתם וחזרתם לארץ בתשובה אלא בקץ אשר קצץ להם ה' לסוף שבעים שנה בלי תשובה היה מחזירם, והתשובה לשם לא היתה מועלת כי אם שתהיה הגאולה שלימה ויציאה ביד רמה כימי צאתם ממצרים, שלזה לא זכו מפני שלא שבו כתקונו כמשאז"ל (ברכות ד.) על

פסוק (שמות טו, טז) עד יעבור עמך וכו' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו וכו' זו ביאה שניה, מלמד וכו' אלא שגרם החטא:

וגם על הדרך הנסתר אפשר לומר, דלהיות שהכבוש הראשון היה ע"י עולי מצרים אשר עליהם נאמר (שמות יג, יח) **וחמשים עלו בני ישראל**. כי בכח חמשים שערי בינה התלוי' בה' ראשונה של שם, המקבלת אורה מהיוד, כי י' פעמים ה' בגי' חמשים, ולכן אורה רב, ותוקף האור הזה הגדול הוא הנעדר, כמבואר בזהר שמות דף ט' ע"ב ז"ל: בגין דגלות קדמאה הוה מבית ראשון, ובית ראשון הוא רזא דה' קדמאה, ולקבל שבעין שנין דילה גלות' דבית ראשון הוה שבעין שנין, ואינון שבעין שנין לא אשתכחת אימא רביעא עלייהו והוה פרודא מן שמא עלאה רזא דה' עלאה, וכדין יו"ד רזא עלאה אסתלק לעילא לעילא לאין סוף ובית ראשון עלאה קדישא לא נביע נביעו דמיין חיין דהא מקורא דילה אסתלק, ואיהי שבעין שנין דגלותא בגין דאיהי שבע שנין אקרייא כד"א (מלכים א' ו, לח) ויבנהו שבע שנים, ואי תימא דשלטא מלכות בבל לעילא ברזא דשבעין שנין ח"ו, אלא נהור' ונביעו דאמא עלאה הוה נהיר ונחית לתתא, כיון דחטו ישר' ושלטא מלכות בבל הוה חפי ואחשיך ההוא נהירו ותתאי קדישין לא נהירין, כיון דתתאי לא הוו נהירין מגו שולטנו ומלכותא דבבל אסתלק ההוא נהורא וההוא מבועא עלאה דהוה נביע רזא די' אסתלק לעילא לעילא באין סוף, כדין אינון שבעין שנין לא הוו נהירין בההוא נהירי דאתמנע, [ודא] הוה ודאי גלותא דשבעין שנין, ע"כ. ולהיות שהאור הגדול הזה של היוד הוא הנעדר, וגם שנתעלה לעילא לעילא הרחק מאד מן הארץ הקדושה הזאת, מהאי טעמא לא נשאר כח בה להתנהג בקדושתה אשר נקדשה ע"י אותו האור, אבל הכיבוש השני הנעשה מעולי בבל ע"י אור האספקלריא שאינה מאירה שהיה עמהם כדכתיב (יחזקאל א, א) ואני בתוך הגולה. ה' אחרונה של שם, מלכות שמים הנקנית בשלשים מעלות (עי' אבות פ"ו מ"ה), כי כן מאורה באה אליה מאות ו' של שם הקודמת לה כי כן ו' פעמים ה' בגי' שלשים, ולהיות שאין אורה רב כאור ההא ראשונה לכן לא היה להם כח לכבוש אז כל הארץ ולהחזיק בה כבתחילה, אלא דווקא עד כזיב כתרגומו (עי' תרגום יונתן בראשית לח, ה. ועי' ברש"י שם) פסק, פסקו מלכבוש, וקדושת אותה ה' אחרונה הצעירה מקדושת הראשונה שלא האירה באותו הבית אחרון, שעל כן היה חסר ה' דברים מן הראשון (יומא כא:) כידוע ליודעי חן, פרחה בחרבן אותו הבית השני, ולהיות שהעדר הארץ באותו זמן היה העדר מועט לגבי העדר הראשון וכמבואר בזהר הנ"ל ז"ל: כיון דאעדיאו שלטנו דבבל, ישראל כלהו לא אהדרו לאדכאה למיהוי סגולה שלימתא כמלקדמין, אלא זעיר זעיר בערבוביא, ולא הוו דכיין כמה דאתחזי, ועל כך נביעו עלאה לא נביע ולא נהיר

אלא דאהדר לאנהרא זעיר זעיר מגו דחקא דשמאלא, ועל דא אתגרו בהו בישראל קרבין סגיאין עד דהחשך יכסה ארץ, וה' תתאה אתחשך ונפלא לארעא ונביעו עלאה אסתלק כמלקדמין, בגין דמלכות אדום אתתקף וישראל אהדרו לסרחנייהו, ועל דא ה' בית שני אתחרב, וכל אינון תריסר שבטין דילה כחושבן משריין דלהון אינון בגלותא דמלכות אדום, ונביעו עלאה אסתלק [מ]ההוא נביעו דקיימא עלה כד"א (ישעיה נז, א) הצדיק אבד, אבד ההוא נביעו דמקורא עילאה דהוה נגיד ומשיך מלעילא, וכדין הוה פרודא בה"א בית שני ואיהי בגלותא בכל אינון תריסר שבטין ומשריין דלהון תריסר שבטין סלקין לחשבן סגי, ע"כ. משום הכי לא היה מן הראוי שתשאר הארץ שממה מחמתו, כ"ש דאיכא למיחש שתאבד זכרה מזכרון הקדוש אי לא הוה עבדינן סימן בגוה, הרי בזה יצאנו ידי טייול בפרד"ס בענין זה התלוי בארץ הקדושה הזאת, וה' יצילני משגיאות ויזכני למען חסדו להשתקע באוירה המחכימת פתי אני וזרעי לעבודתו יתעלה, ויחזיר קדושתה הראשונה למקומה אכי"ר:

משנה ז

שנא' הנה אנכי שולח לכם וכו'. נלע"ד שמכאן הביאו ראיה כלם, אלא אחד מדקדק הפסוק הראשון, ואחד ראש השני, ואחד הסוף. והוא דמאן דס"ל דבא לעשות שלום בעולם, מפיק ליה מדכתיב הנה אנכי שולח וכו' לפני בא יום ה', להיות שיבא יום אחד קודם ביאת המשיח, ש"מ שבא לעשות שלום בעולם בין המלכיות כמ"ש הראב"ד. ומאן דס"ל דבא לברר המשפחות לת"ק כדאית ליה ולר' יהודה כדאית ליה, מדקדק ספיה דקרא דכתיב והשיב וגו' ולב בנים על אבותם, דמשמע באמרו אבותם בכינוי, דבאבות ממש שהם אבותם של אלו הבנים מיירי. ור"ש דס"ל דבא להשוות המחלוקת, מדקדק רישא דפסוק השני, דכתיב והשיב לב אבות על בנים ולא קאמר על בניהם, ש"מ דלא באבות ממש מיירי.

ואפשר דר"י דאמר לקרב אבל לא לרחק מדקדק שינוי זה, דברישא לא קאמר בניהם דמשמע אעפ"י שאלו הפסולים דנתקרבו למשפחות כשרות שאבותיהם היו כשרים, לא היה ראוי שאבות המשפחות האלה יקרבו אותם ויקראום בנים, כגון שפסול אחד לקח בת כשר שאין אדם נמנע מלקרות לחתנו בנו (עי' בר"ר פפ"ד כא), לא היה ראוי שאב בת זו יקרא ויקרב לחתנו זה הנקרא בשם בן אעפ"י שאינו בנו ממש כשידע שהוא פסול, להיות כי טמא בתו וטמא את משפחתו, ואליהו ז"ל יעשה שישיב לבו אליו ולא ירחיקנו, וזהו והשיב לב אבות על בנים סתם, והם חתניהם דדרך לקרותם בנים, ומשום הכי לא קאמר בניהם דאינם בניהם ממש. והדר אמר ולב בנים על אבותם ממש, והם אלו הבנים

שנתרחקו באמור שהם פסולים, הוא ישיבם על אבותם ממש כי יגלה אבותם מי הם ונדע שהם כשרים, ובזה יחזרו לכשרותם. או אפשר לפרש שישיבם על אבותם, שלא יהיה לבנים תרעומת על האבות שחטאו ופיסלו אותם בענין שנצרכו להבדל מקהל ישראל הכשרים, כי יראו שאין האמת כן כי אבותיהם לא חטאו ושהם כשרים הם:

עדיות מתחיל בשין ומסיים במם, כי השין הוא בתפילין המרובעים כמם סתומה, והם עדות לישראל כמו שארז"ל (ברכות ו. עה"פ דברים כח, י) וראו כל עמי [הארץ] כי ש"ם ה' נקרא עליך. אלו תפילין שבראש. הרי שש"ם מורה על עדות התפילין, והאותיות עצמם מורים על השני עדים אחרים, שהשין נוטריקון שבת, והמם מילה, ואלו הם העדים המעידים על האדם שהוא מזרע ישראל וכשר להעיד כל מיני עדיות:

סליק מסכת עדיות. כלולה מכל משניות:

טוב יורו בעת רואים המורים בהוריות.

הבאים ונמצאים במשנה בעדיות: